

JOGKÖVETELŐK ÉS KÉRELMEZŐK

A kis nemzetek Versailles-ban

Stephen Bonsal könyve

Részlet. Fordította Csákány Rita

Találkozások Hlinkával.

1919, szeptember 19.

A londoni mandátumosztó konferenciáról Párizsba való hazatérésünk utáni napon Jean, a fényes szemű veterán, aki fürge falábáról és a mellét borító, Verdun hősiességéért szerzett kitüntetésekéről volt híres, közölte, hogy néhány szlovák érkezett Párizsba és az ezredessel szeretnének beszélni. Tájékoztattam House-t a küldöttség megkésétt érkezéséről, de ő úgy döntött, hogy most már nem fog közbenjárni az ügyben.

- Azonban meg fogom kérni Frank Polkot, aki a delegációt vezeti, hogy találkozzon velük. Mint tudja, kételyeim vannak ebben a bonyolult csehszlovák problémában létrejött megállapodás igazságosságát illetően. Mégis az a gondolat vigasztal, hogy legalább sikerült egy olyan nemzetközi mechanizmust létrehozni a szerződés rendelkezései szerint, ami végül egy igazságos megállapodást tesz majd lehetővé. Ha találkozik a szlovákokkal, elmondhatja nekik, hogy ebben bízom.

Az első látogatásukat követő estén Jean megjelent a szobámban, szokatlanul titokzatos módon viselkedve.

- A szlovákok ismét itt vannak - suttogta. - A hátsó lépcsőnél várnak. Felhozzam őket?

- Nem, irányítsa őket Mr. Polk irodájába.

- De Stefanik tábornok személyesen önnek szóló levelét hozták. Tudom, hogy a tábornok az ön barátja volt, különben nem engedtem volna be őket.

Ez valóban rejtélyes volt. Tudtam - az egész világ tudta - hogy Stefanik három hónappal ezelőtt tragikus körülmények között életét vesztette egy Pozsony környéki repülőtéren. Nagyon felkeltette a kíváncsiságomat a dolog, és megkértem Jeant, hogy vezesse be őket. Egyikük nyilvánvalóan egy katolikus pap volt, bár nem viselt papi öltözetet. Másikuk egy rokonszenves arcú paraszt volt. Megmutatták a levelet. Láttam, hogy hiteles és hogy csak pár nappal azelőtt íródott, hogy a szlovák katonai vezető az utolsó útjára indult. Ez állt benne:

"Tegyen meg mindent a barátaimért. Remélem, hogy én is hamarosan csatlakozhatom hozzájuk Párizsban. Ha lehetséges, eszközöljön ki számukra meghallgatást az elnöknél vagy House ezredesnél. Kezeskedem az állításaik teljes igazságáért."

Mindkét szlovák furcsa magyar-német nyelven beszélt, amihez a pap néha egy-egy latin toldalékot ragasztott, de a jövetelük célját

félreérthetetlenül kifejezték.

- Sok akadályt gördítettek az utunkba - magyarázták. Nem adták meg nekünk az az utazási engedélyeket. Három hónapig tartott, hogy elérjünk Párizsba a tiltakozásunkkal, és mivel az itt-tartózkodásunk is illegális, egy kolostorban találtunk menedéket, ahol az atyáknak nem kell jelentést tenni a rendőrségnek, és a vendégeket sem kell bejelenteniük. A tábornokunkkal aljasul elbántak (ekkor még nem értettem meg ezeknek a szavaknak a jelentőségét), de elhoztuk magunkkal a vezetőnket, Hlinka atyát. Ő most beteg, kimerítették a titkos út fáradalmi és bizonytalanságai, de reméli, hogy Ön meg tudja látogatni. El szeretné mondani népünk reményeit és félelmeit.

- Jöjjenek el holnap ugyanebben az időben - válaszoltam - és majd akkor vagy elmegyek önökkel, vagy pedig megmondom, hogy miért nem mehetek.

Reggel elmondtam az ezredesnek, mi történt, és ő engedélyezte, hogy elmenjek. - Feltéve - mondta - hogy nincsenek kétségei Stefanik levele felől.

Nem voltak kétségeim és türelmetlenül vártam a kalandot, ami E. Phillips Oppenheiméra emlékeztetett. Másnap késő este a poggyászbéjáraton keresztül hagytuk el a hotelt, és a Boissy d'Anglais utcára értünk ki. Jó pár percig mentünk a zuhogó esőben, mielőtt titokzatos kísérem megengedte, hogy leintsek egy taxit. Aztán, legnagyobb meglepetésemre azt mondta: - Menjen a Luxembourgba. Egy másodpercig haboztam, de végtére is, a levél, amit hoztak, hiteles volt, és nyilvánvalóan Stefanik barátainak a kezében voltam. Mikor az éjszakára bezárt kerthez értünk, elküldték a taxit és még vagy tíz percig bolyongtunk a keskeny, ismeretlen utcákon. Kétszer hirtelen bekanyarodtunk, és visszafelé mentünk. Mikor meggyőződött róla, hogy nem követnek bennünket, a kísérem egy zsákutcához vezetett. Ennek a végén egy vasajtó előtt álltunk meg, amelyet három kimért kopogás után kinyitottak nekünk. Az ör papnak látszott, de mivel az árnyékban maradt, és csak a lámpájának pislákoló fénye világított meg minket, nem voltam benne biztos. Átmentünk egy sötét kerten egy másik kapuhoz, ami őrizet nélkül, nyitva volt, és utána még egy szűk folyosón mentünk vagy húsz métert. Ennek a végén egy benyíló cella volt, nedves és sötét, ahol egy faggyúgyertya fényénél láttam egy embert, aki teljesen felöltözve feküdt egy keskeny vaságyon, és halkán olvasta a breviáriumát. Az álruhás pap, a kísérem, bemutatta:

- Ez itt Hlinka atya, a Szlovák Parasztpárt vezetője - és ezzel ő és a kísérei visszahúzódtak a sötét folyosóra.

Biztosítottam Hlinka atyát arról, hogy figyelek arra, amit mond és gondosan jelenteni fogom House ezredesnek, de azt mondtam neki: - Későn érkeztek, és attól tartok, hogy pillanatnyilag semmit sem tehetünk. Mint tudja, tizedikén aláírták a St. Germain-i egyezményt. A Szövetség tanácsának három hónap múlva esedékes gyűléséig nem változtathatunk az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamainak

struktúráján.

- Tartottam tőle - sóhajtotta az atya. - Ez megmagyarázza azokat a rendkívüli lépéseket is, amelyeket a csehek tettek a késleltésünkre. Tíz éve Szlovákia csak két napi útra volt Párizstól. Ma az új Európában, amit a csehek ellenőriznek, három hónapba tellett, hogy elérjük a fény városát, és csak ekkor jöttünk rá, hogy a fény már kialudt. Azért jöttem, hogy tiltakozzam Benes és Kramar hazugságai ellen, és ők, nem ok nélkül, minden lehetséges módon gátolták az utamat. De még így sem győzhettek volna, ha nem hallgatták el Stefanik tábornokot. Rá, a mi nagy vezérünkre, minden jelenlevő küldött hallgatott volna, mert ő nem csak a saját népéért küzdött, hanem a szövetségeseikért is, a szibériai hadjáratban és az olasz fronton. A legaljasabb módon hallgatták el őt.

- Mit akar ezzel mondani? - kérdeztem.

- Azt mondták önnek - és az egész világnak -, hogy Stefanik tábornok egy tragikus repülő-balesetben lelta a halálát. Ebből egy szó sem igaz. A gép, amelyen Olaszországból jövet utazott, sikeresen leszállt, de ahogy kilépett belőle, lelőtték azok a cseh katonák, akiket Benes küldött oda ebből az ördögi célból. Sokan ismerik ennek a büntetnek a részleteit, és azt is, hogy ki tervelte ki, de mit tehetnek a jelen helyzetben? Az igazságot a tábornok fivére is tudja, de őt a saját falujában tartják fogva, és ha bármit mondana, kivégzőosztag elé állítanák.

(Nem hittem el ezt a történetet sem akkor, sem később, amikor Stefanik több követője, akik a hegyeken keresztül Oroszországba szöktek, világgá kürtölték; de Hlinka elhitte, ahogy a partizánjai is, és ez a hit volt az, ami minden, a csehekkel való békülési kísérletet reménytelenné tett.)

1933 január.

Feljegyeztem a naplómba a szörnyű dolgot, amivel Hlinka atya vádolta Benes Stefanik tábornok halálának módját illetően. Sem lehetőségem, sem meghatalmazásom nem volt arra, hogy kivizsgáljam a vádat, de nem tartottam indokoltnak, hogy elhallgassam. Az, hogy ő hitt benne, megmagyarázza, ami később történt. Nagyon csodáltam Benes viselkedését a konferencián, és bizonyára nagy szerencséje volt a cseheknek, hogy ilyen leleményes vezetőjük volt.

- Az egyik probléma, amivel a kérdés újratárgyalásakor szembesülni fognak, azok a dokumentumok lesznek, amelyeket önök nyújtottak be a konferenciához - vettem fel, olyan tapintatosan, ahogy csak tudtam.

- Az önök nemzeti bizottságának kívánságait kifejezve, ön és Stefanik is hivatalosan kérték a Prágával való uniót, sok és nyomós okot hozva fel - az egyre növekvő zűrzavart, a bolsevikok túlkapásait, ... -

Szegény Hlinka felsóhajtott. - Tudom, tudom. Pontosan ezt tettük. Isten ne rója fel bűnünkre. A csehek kecsgettettek bennünket. Azt mondták,

hogya a szövetség erőt jelent, és hogy sok-sok szlovák harcolt velük sok fronton. Testvérek voltunk a háborúban, és most, hogy a küszöbön áll a béke, egy kétségtelenül zavaros béke, miért ne tartsunk össze? - Ez csak egy ideiglenes intézkedés a legjobb esetben - vagy a legrosszabban - mondták. - Úgy kell tekinteni, mint a próbaházasságot, ha az unió kellemetlennek bizonyulna, mindenki szabadon mehet a saját útjára. De három hónap, valójában már három hét múlva lehullott a lepel. Ez alatt a rövid idő alatt többet szenvedtünk a zsarnokoskodó csehektől, mint a magyaroktól ezer év alatt. Most már tudjuk, hogy 'extra Hungariam non est vita' (Magyarországon kívül nincs élet számunkra). Emlékezzen ezekre a szavakra, az idő majd bebizonyítja, hogy igazak. Benes egy becsvágyó csirkefogó. Még a lengyel Teschent is be akarja kebelezní. - (És valóban, jogosan vagy jogtalanul, ezt is tette.)

- De a magyarokkal való unió a faji szolidaritás elve ellen vét, amit most annyira támogatunk - vetettem ellen.

- Tudom, tudom - vágott közbe Hlinka. Szembehelyezkedik a divatos irányzattal. Mi nem keveredhetünk a magyarokkal és nem is akarunk, de gazdaságilag, és mindenekelőtt, vallásilag, jobban kijövünk velük, mint a hitetlen, szabadelvű csehekkal, akik, mint már tudjuk, nem tisztelnek sem Istent, sem embert. A magyarok mellett éltünk ezer évig és ezt a hagyományos köteléket erősíti az országaink fekvése is. Mindegyik szlovák folyó a magyar alföld felé folyik, és minden utunk Budapestre, az ő nagyvárosukba vezet, míg Prágától a Kárpátok vonulata választ el minket. De a fizikai korlátok nem is annyira leküzdhetetlenek, mint a vallásiak, amelyek meggyőződésem szerint mindig el fognak választani minket, katolikusokat azoktól, akik régen husziták voltak, ma pedig hitetlenek.

Bár megpróbáltam elterelni a gondolatait arról a szerencsétlen lépésről, amelyet ő és a követői tettek a győzelem pillanatában, ez nem sikerült, és időről időre visszatért rá.

- Igen, aláírtam a nyilatkozatot, amit a Hatalmakhoz küldtünk pár nappal a fegyverszünet után. Azt mondtam, Isten és a boldogtalan népem bocsássom meg érte, hogy a szlovákok a csehszlovák faj részei és hogy egy független államban kívánunk velük élni, egyenlő jogokkal. Miért tettem ezt? Nem tudom megmagyarázni - még magamnak sem - de elmondok Önnek pár okot, amelyek akkor ilyen szerencsétlen módon befolyásoltak. A pittsburgi függetlenségi nyilatkozatban, amelyet az amerikai szlovákok küldtek el nekünk, azt olvastam, hogy Masaryk garantálta Szlovákia függetlenségét, és ahhoz is hozzájárult, hogy a békekonferencián saját küldöttségünk képviseljen minket. Már akkor is voltak kétségeim a lépésem megalapozottsága felől, de mi mást tehettem volna? Amikor a prágaiak látták, hogy tétovázom, és megtudták, miért, azzal biztattak, hogy: - Ez csak egy szükséglépés, megteheti lelki fenntartásokkal is. Amikor Európa megállapodik, akkor majd dönthet véglegesen.

- És természetesen láttam Magyarország helyzetét is. Mivel a németek kihasználták, erőtlén volt, míg a csehek jó helyzetben voltak. Egyesek

azt mondták: - Alkalmazkodni kell a széljáráshoz - és én egyetértettem ezzel. Isten megbüntetett érte, de továbbra is esedezni fogok Isten és az emberek előtt a népemért, akik ártatlanok és tiszták. Hosszú és meghatározó éveken keresztül harcoltunk válllvetve a vallásunkért és a szabadságunkért a magyarok ellen. A kapcsolatunk velük jobb is lehetett volna, de az alatt a hosszú idő alatt nem szenvedtük a tizedét sem annak az igazságtalanságnak, amit az utóbbi pár hónapban a cseh katonák és a prágai politikusok kezéből el kellett viselnünk.

- A csehek úgy tekintenek Szlovákiára, mint egy gyarmatra, és úgy bánnak velünk, mintha afrikai barbárok lennénk. Külföldön azt harsogják, hogy ugyanahhoz a fajhoz tartozunk, de minden adandó alkalommal úgy bánnak velünk, mint a helótákkal. Az általuk büszkén Csehszlovákiának nevezett állam határain belül csak favágónak és vízholdónak tekintenek bennünket öfelsége, Prága számára. (Az a tény, hogy a prágaiak Csehszlovákiának és nem Cseh-Szlovákiának mondják az új államot, szintén sérelmes számunkra.)

Három nap múlva, ismét kísérettel, visszatértem a titokzatos kolostorba, és elvittem Hlinka atyának a szerződés egy példányát szlovákul, kiemelve a cikkelyt, amely alapján, a Szövetség gyűlésekor, joga lesz a döntés, sőt, az egész szerződés felülvizsgálatára. Az atya most ült és hogy megmagyarázza a fizikai állapotát és a késését Párizsból, sok részletet mesélt el a háromhónapos út nehézségeiről. Ez egy kalandos szárazföldi Odüsszeia volt, de a második koreai missziótól eltérően, amelyet Pak tábornok, régi szülői ismerősöm vezetett, és amely sohasem jutott túl a Bajkál tavon, a szlovákok, ütött-kopottan, sántikálva és főleg megkésve bár, de végül mégis megérkeztek.

- A legalaposabb okunk volt arra, hogy feltételezzük - magyarázta az atya - hogy a prágaiak nem támogatnak minket útlevelekkel. Valójában biztosak voltunk benne, hogy mindenféle akadályt gördítenek majd az utunkba, ezért éjszaka lopakodtunk ki a falunkból, és átvándorolva az országon, gyakran gyalog, Teschenen át, eljutottunk Varsóba. Itt Pilsudski marshall fogadott minket. Neki magának is sok baja volt. Amint tudja, az emberei kétségbeejtő helyzetben voltak, ezért csak bátorítást adhatott nekünk. Még az általa kért francia útiokmányokat sem adta meg a francia nagykövetség. De a búcsúszavai erőt adtak az utazás sok keserves órája közben: - Joguk van a függetlenségükhöz, ugyanúgy, mint nekünk - mondta. - Utasítani fogom a párizsi küldötteinket, hogy mindenben segítsék önöket.

- Egy másik nagyszerű ember, Achille Ratti, a lengyelországi pápai nuncius is meleg szavakkal fogadott minket. Apostoli áldását adta ránk. Ő is helytelenítette, hogy a keresztény világ a jámbor szlovák gyülekezeteket az igazi egyház ellenségeinek zsarnoksága alá vetette. De arra kért, hogy mondjunk le az utunkról, legalábbis egy időre. Kijelentette, hogy a körülmények nagyon kedvezőtlenek, és hogy egyelőre nem győzhetők le. Szorgalmazta, hogy maradjunk vele, virrasszunk és imádkozzunk, imádkozzunk Jeruzsálem békéjéért. Ezt egy kétségbeesett javaslatnak tekintettük, és siettünk tovább, személyi okmányok és pénz nélkül. Gyakran szűkölködő, idegenbe menekült

honfitársaink mentettek meg az éhezéstől. Az ő adományaik segítségével tudtunk sok útszakaszt legalább negyedosztályú kocsiban megtenni, de csak lassan jutottunk előre, és nagyon gyakran meg kellett állnunk és visszafordulnunk a politikai körülmények miatt, amelyekkel szemben találtuk magunkat. Tudtuk, hogy Németország nyugtalan.

Figyelmeztettek, hogy a legkisebb esélyünk sem volt arra, hogy ott átkeljünk. Egy nagy kerülő biztatóbbnak tűnt, így aztán Jugoszlávián átvándorolva Olaszországba és végül Svájcba jutottunk. Mikor odaértünk, végre nem kellett a szabad ég alatt aludnunk, vagy vacsora nélkül lefeküdnünk, ahogy azt már megszoktuk. Egy, a szerencsétlen országunkból származó jó emberekből álló bizottság vett minket a gondjaiba, elrendezte a szállásunkat hittestvéreinknél, és viszonylagos kényelemben Párizsba hozott bennünket - amiben már olyan régóta nem volt részünk ...

Öt nappal később ismét meglátogattam Hlinka atyát. Erre semmi különös okom nem volt, csak az, hogy még egyszer, és félelmeim szerint utoljára láthassam a nyílt, becsületes képét (ahogy Marylandban mondják). Most nem volt szükségem vezetőre és kíséret nélkül értem el a kolostort. Ez a Szentlélek testvérek párizsi háza volt, akikkel a katolikus szlovákok szemmel láthatóan szoros kapcsolatot tartottak fenn. A kapus gyorsan el akart küldeni. - A szlovákok elmentek - mondta. De én ragaszkodtam ahhoz, hogy találkozzam az apáttal, és tőle siránkok és önvádak között megtudtam, hogy mi történt.

- Egy héttel a testvérek megérkezése után - magyarázta - helyet kellett adnom a házunkban a rendünk éves gyűlésére érkező résztvevőknek. Szlovák látogatóink részére egy pár lépésre levő kis hotelben foglaltunk szobákat. Azt reméltük, hogy ott maradhatnak becses vendégeink, amíg megint lesz hely számukra a házunkban. Vonakodva mentek el, és csak későn jöttünk rá, hogy mennyire igazuk volt.

A hoteltulajdonos nyilvánvalóan azonnal jelentette a megjelenésüket a rendőrségen, és felszólították őket, hogy mutassák be a papírjaikat a prefektúrán. Ezek nem voltak rendben, igazából egyáltalán nem is voltak papírjaik, és így tiltakozásunk ellenére, huszonnégy órával később kikísérték őket a pályaudvarra és felrakták őket egy keletre menő vonatra.

- Ez nagy győzelem volt Benes és hitetlenjei számára - siránkozott az apát - és soha nem bocsátjuk meg magunknak, hogy akaratlanul is segítettünk nekik. Hlinka atya biztos volt benne, hogy Benes idézte elő a kiutasítását, és én is így gondolom. De hogy vihet végbe egy ország, még hozzá Franciaország, amelyik idáig az igazi Egyház elsőszülöttje volt, ilyen hitvány tettet?

Úgy gondoltam, hogy sem a kormányzatnak (hacsak nem valami felületes, rutinszerű módon), sem pedig Benesnek semmi köze sem volt a kiutasításhoz. Talán Hlinka és barátai csak annak a sajtóhadjáratnak lettek az áldozatai, amit a párizsi média indított a be nem jelentett idegenek és mások ellen, a békekonferencia küldötteinek élénk helyeslése mellett, a Clemenceau, Venizelos és többi küldöttek elleni

gyilkos támadások eredményeként.

A rendőrség, amelynek bűnös erélytelenséget vetettek a szemére, most válogatás nélküli, alapos tisztogatásokat végzett a párizsi vendégfogadóknban. Azt hiszem, hogy ez a magyarázata a szlovák misszió sajnálatos és nagyon rosszkor jött kiutasításának, de belátom, hogy az apát úr ezt nem fogadná el. Ameddig csak nála voltam, azt ismételte: - Benes és Tardieu, Tardieu és Benes, ők a gazemberek.

Tardieu, legalábbis szerintem, ártatlan volt és halvány sejtelve sem volt arról, hogy a misszió Párizsban volt, mert amikor pár nappal később House szóba hozta a St. Germain-i megállapodással való elégedetlenséget, azt gondolta, hogy ez csak az amerikai szlovákok tiltakozására alapult, akik jórészt Nyugat-Pennsylvániában élnek.

House ezredesre nagy hatással volt Hlinka atya története, és nagyon meghatódott a kalandos és nélkülözésekkel teli út néhány részletétől, amelyet elmeséltem neki. - Azt gondoltam, - mondta - hogy minden út Párizsba vezet és a konferencia könnyen, talán túl könnyen is hozzáférhető volt, de legalábbis ebben az esetben tévedtem.

Mire az ezredes felépült, a szlovákokat már kiutasították, de felhívta a küldöttségünk figyelmét az általam megfogalmazott memorandumra, és Tardieu-nak is figyelmébe ajánlotta a dolgot annak egyik Crillon-beli látogatása alkalmával. Tardieu bevallotta, hogy hallott már a csehek és szlovákok közötti szakadásról, ami egyre inkább nyilvánvalóvá vált, de azzal vigasztalta magát, hogy ez csak egy félreértésnek köszönhető, amit el lehet és kell is oszlatni.